

VLADİMİR PANTEON'UNDA YER ALAN PAGAN TANRILAR

GÖNÜL UZELLİ
Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
guzelli@istanbul.edu.tr

ÖZ¹

Slav mitolojisi, Slav halklarını belli bir kültürel – dini zeminde birleştiren özgün bir arkaik düşünce ve inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin temelini ise paganizm oluşturur. Paganist inanç, Kiyev Knyazı Vladimir tarafından kurulan panteonda siyasi, toplumsal birliği korumak ve güçlendirmek için kullanılır. Bu çalışmanın amacı da Vladimir panteonunda yer alan Perun, Hors, Dajdbog, Stribog, Smargl, Makoş gibi tanrıların paganist Rus kültüründe sahip olduğu anlamları incelemek ve Knyaz Vladimir'in söz konusu panteonu kurarken güttüğü amacı açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Slav Mitolojisi, Paganizm, Vladimir Panteonu, Perun, Hors, Dajdbog, Stribog, Smargl, Makoş

PAGAN GODS IN THE VLADIMIR PANTHEON

ABSTRACT

Slavic mythology is a unique system of archaic thought and belief that unites the Slavic peoples at a certain cultural-religious site. The foundation of this belief system is paganism. Paganist belief, in the pantheon, founded by Vladimir, is used to protect and strengthen political, social unity. The purpose of this work is to examine the meaning of gods, taking part in the pantheon such as Perun, Khors, Dazhbog, Stribog, Simargl, Makosh in the paganist Russian culture and to explain the intentions of Vladimir in establishing this pantheon.

Key Words: Slavic mythology, paganism, Vladimir pantheon, Perun, Khors, Dazhbog, Stribog, Simargl, Makosh

¹ Çalışmada kullanılan figürlerin telifleri Gönül Uzelli'ye aittir.

Yaklaşık olarak 962-1015 yılları arasında yaşayan Knyaz Vladimir, Kiev Rus devletinin kurucularından biri olarak kabul edilirken, aynı zamanda paganist Rus toplumunun da son yöneticisidir. 988 yılında Hristiyanlığın kabul edilmesinden önce Knyaz Vladimir pagan tanrılara olan inanç olgusu üzerinden egemenliğini güçlendirmeye çalışır.

İnanç olgusu, hem bireysel hem de toplumsal bir gereksinim olarak ilkel çağlardan günümüze kadar varlığını sürdüren bir olgudur. İnsanın yaşamını, yaşamın anlamını, nerden gelip nereye gideceği gibi soruları anlamlandırmasının bir aracı olan inancın, bu bireysel anlamının yanı sıra toplumsal anlamı da oldukça önemlidir. İnanç birliği; bir toplumun birliğinin, bütünlüğünün simgesi olarak siyasi, ekonomik vb. pek çok anlam ve işleve sahiptir. Bu doğrultuda söz konusu dönemde Rus kültüründe hâkim olan inanç sistemi paganizmdir. Paganizm terimi önde gelen Rus kültür araştırmacılarından B.A.Rıbakov'a göre oldukça belirsiz bir kavramdır ve Hristiyanlığa kadar olan tarihsel dönemi, Hristiyanlık dışı inançları tanımlamak üzere kilise çevrelerinde ortaya çıkmıştır. (Rıbakov, 1987: 3). Paganizm, genel teolojik düşüncede ise tek bir tanrıya inanmayan, çok tanrılı halklar için kullanılan bir kavram olarak açıklanır. (Yablokov, 2006: 285.) Nitekim sanat tarihçisi E.L.Madlevskaya, *Rus Mitolojisi (Russkaya mifologiya)* adlı yapıtında pagan dininin özelliğinin çok tanrılı bir yapı sergilediğini şöyle açıklar:

“Tek Tanrıya değil, çok Tanrılılığa ve her biri hiyerarşik sistemin içindeki değişik derecelere ait mitolojik yaratıklara inanılır. Toplumun ekonomik, askeri, hukuki, dinsel v.b. olmak üzere en önemli hayati faaliyetlerine cevap veren Tanrılar en yüksek mertebede sayılır. Pagan anlayışında Tanrılar güç ve iktidar sağlayanlardır, kişinin refahı Tanrılara bağlıdır. Bu nedenle karmaşık ve önemli durumlarda Tanrıya dualarla seslenilir ve yardım istenilir. ‘Tanrı’ kelimesi tüm Slavlarda tesadüfî bir şekilde sadece ‘Tanrı’ olarak değil, aynı zamanda nasip, kismet, zenginlik olarak da bilinir. Örneğin, Rusça ‘zengin’ anlamına gelen ‘bogaty’ sözcüğü, ‘bog’ yani ‘Tanrı’ sözcüğünden türemiştir ve ‘iyi nasip veren’ anlamına gelir” (Madlevskaya, 2006: 93).

Paganizm, Türkçede daha çok putperestlik olarak bilinse de son derece kapsamlı bir inanç sistemidir. Bununla beraber paganizm, eski çağ toplumları içerisinde kabul görmüş en önemli inanç sistemlerinden biridir. Paganizm doğa varlıklarının Tanrılaştırılmasını ve böylelikle eski dönem insanların zihinlerinde soru işaretlerinin kalmamasını sağlayan bir kaçışı da içeren inanç sistemidir. Ancak bu dinin çıkış noktasında insanın hayatını sürdürebilmesine ilişkin maddi beklentiler yatar. Paganizm içerisinde kabul görmüş olan Tanrılarının en önde gelenlerinin bölge halklarının iktisadi beklentilerine en fazla yanıt veren doğal varlıkların Tanrılaştırılmış halleri olduğu görülebilir. Bu durumda eski çağ dinlerinin temellerinde iktisadi bir olgunun var olduğu bir ölçüde de olsa kabul edilmeli ve dinin fiziksel olarak uygulamaya döküldüğü tapınaklarda da maddiyat ve bu maddiyatın gücün getirmiş olduğu siyasi bir yönün olduğuna dikkat edilmelidir (Demirel, 2014:1-8).

Yaratılan mitler doğayı anlamının ötesinde, toplumu belli kurallar çerçevesinde bir arada tutmanın ve yönetmenin bir aracı olarak da işlev görür. Toplumsal kurallara uyumun bozulması, otoriteye itaatsizlik, çeşitli doğa olayları ile Tanrılarının kızgınlıklarını dışa vurduklarına dikkat çekilerek siyasi otoriteye itaat sağlanmaya çalışılır. Çoğu dinsel

nitelikli bu mitlerde, dinsel güç ile dünyevi siyasal güç arasında bir bağ, bir ilişki kurarak siyasal otoriteye koşulsuz rızanın zemini oluşturulmaya çalışılır.

Nitekim Kiyev Knyazı Vladimir'in kurduğu panteon da toplumsal, dini ve siyasi olmak üzere belli amaçlar üzerine kurulur. Vladimir, 978 yılında Kiyev tahtına oturduğunda hâkimiyetini sağlamlaştırmak ve korumak adına bir takım çalışmalarda bulunur. Birlik ve beraberliği sağlamanın temel koşullarından biri yukarıda sözünü ettiğimiz üzere dini inanç sistemidir. Bu durum inancın toplumsal boyutunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Vladimir, paganist inanç sistemi içinde her bir tanrının belli bir bölgede daha güçlü olması durumunun yarattığı kopukluğu aşmak adına tüm tanrıları bir merkezde toplamaya karar verir. Böylece Kiyev'de Vladimir Panteonu olarak adlandırılan Perun, Hors, Dajdbog, Stribog, Smargl ve Makoş² gibi tanrıların yer aldığı bir yapı oluşturulur (Figür 1).

Figür 1. V.Korolkov, Kiyev tepeleri, Özel koleksiyon, k.a.

Slavların pagan inançları hakkında bilgilere Eski Rus elyazmalarında ve kitaplarında da rastlanır. Nestor, *Geçmiş Yılların Öyküsü (Povest vremennyh let)* adlı çalışmasında Vladimir panteonunda yer alan pagan Tanrılarıyla ilgili olarak şöyle yazar:

“Tek başına iktidarda olan knyaz Vladimir, putları saray bahçesinin dışındaki tepeye; Ahşaptan yapılmış, başı gümüşten, bıyıkları altından olan Perun’u, arkasından Hors-Dajdbog’u, Stribog’u, Simargl’ı ve Makoş’u koydu.” (Nestor 2014: 111).

Vladimir panteonunda yer alan tanrılardan ilki Perun’dur (Figür 2). Perun kültü ilk çağlardan beri bilinir, Slavlar arasında da oldukça yaygın olmasına rağmen, bazı bilim adamlarına göre ona dair bilgiler, yazılı kaynaklarda ilk kez VI. yüzyılda Bizanslı Prokopi

² Söz konusu tanrılar ve Slav mitolojisine dair detaylı bilgi için bkz. Gönül Uzelli, *Slav Mitolojisi İnanışlar ve Söylenceler*, YKY, İstanbul, 2016.

Kesarski tarafından aktarılmıştır. Prokopi Kesarski, şimşeklerin yaratıcısı Perun hakkında şu bilgileri verir:

“Güney Slavlara göre Perun sadece bir Tanrı, doğa olaylarının yaratıcısı, herkesin sahibidir, boğalar ve diğer hayvanlar ona adak olarak adanır. Slavlar kaderlerinin sonunun ne olacağı hakkında bilgi sahibi değildirler. Buna karşılık Perun’a inanmaya devam ederler, çünkü onun etkisinin halk üzerinde çok büyük olduğuna inanılır. Hastalıklardan iyileştiklerinde, savaşta zafer kazandıklarında Perun’a adaklar adayacaklarına söz verirler. Diğer taraftan nehirlere, ruhlara inanmaya ve adaklar adamaya devam ederler” (Stoynev 2006: 234).

Figür 2. A. Klimenko, Perun, İlk Slav Mitolojisi Müzesi, Tomsk, 1999-2007, t.y.

Perun hakkında ortaçağ kaynaklarında daha kapsamlı bilgilere ulaşılır. Perun adı, sık sık tek bir fikir ya da “Yüce Tanrı” düşüncesi ile bağdaştırılır. Nestor’un aynı adlı yapıtında ve eski Slav edebiyatı araştırmacısı Emine İnanır’ın *Rusların Gözüyle İstanbul* adlı yapıtında Perun’a dair şu bilgiler karşımıza çıkar: “911 yılında Knyaz Oleg, Bizanslılarla barış anlaşması imzaladığında silahının, Perun ve Volos gibi Tanrıların üzerine yemin eder. Eğer yapılan anlaşmanın kurallarını yerine getirmezse, her iki Tanrının lanetinin üzerinde olması ve kendi silahıyla ölmek üzerine yemin eder (Nestor 2014: 75; İnanır 2013: 20). Knyaz Oleg’in Bizanslılarla yaptığı anlaşma ölümünden sonra bozulur. Bizanslılar ve Ruslar arasında yoğun diplomatik görüşmeler başlar. Bizanslı elçiler Kiyev’i ziyarete giderler ve Knyaz İgor’u Tsarigrad’a (Konstantinopol) davet ederler (Figür 3).

945 yılında Knyaz İgor, boyarları ve birlikleri ile birlikte Bizans’ın başkentine gelir ve barış anlaşması imzalar. Yapılan anlaşmada her iki taraf Yüce Tanrılarına, vaftiz edilmemiş olanlar ise Perun üzerine yemin ederler. Anlaşma bozulursa her iki tarafın üzerinde Yüce

Tanrının ve Perun'un yardımıyla ölümlerinin kendi silahlarından gelmesi ve her iki Tanrının lanetinin de üzerlerinde olması için yemin ederler (Nestor 2014: 87). Aynı kaynakta 971 yılında Knyaz Svyatoslav'ın Bizanslılarla yaptığı barış anlaşmada, diğer anlaşmalarda olduğu gibi Yüce Tanrıya, inandıkları Perun ve Volos üzerine yemin ettiği belirtilir. Bu anlaşmada da sözlerinden döndükleri takdirde Yüce Tanrı, Perun ve Volos tarafından lanetlenerek kendi silahlarıyla ölmek için and içerler (Nestor 2014: 106)

Figür 3. B. Olišanskiy, *Tsarigrad'a Yürüyenler*, İlk Slav Mitolojisi Müzesi, Tomsk, 2013, t.y.

Farklı halklarda Yüce Tanrı'nın adı Perun'a karşılık gelir. Perun adı Hintlilerde Parjanya-İndra, Hititlerde Perua-Pırva, Keltlerde Perkunya, Arnavutlarda Perinda, Litvanyalılarda Perkunas, İskandinavlarda Fiorgun olarak geçer. Bazı Hint-Avrupa halklarında Perun'un adı haftanın günlerinden biri olan Perşembe gününe verilir (Rıbakov 1994: 417). Perun, yağmurlar yağdıran aynı zamanda gıda veren Tanrı olarak adlandırılır.

Perun'un ilk imgesi, Puruşa ile ilgili Vedik efsanesine bağlıdır. Puruşa, ilk insandır ve kozmosun elementlerinin ondan türediğine inanılır. Araştırmacı Belyakova, Slav Mitolojisi (Slavyanska mifologiya) adlı çalışmasında, araştırmacı N.R. Guseva'nın incelemesine göre Antik Aryan mitolojisinde Rıdra Tanrısının önemli bir yer tuttuğundan söz eder. Bu Tanrı bir taraftan fırtına, gökyüzü ve şimşek Tanrısı iken diğer taraftan ulu bir Tanrıdır (Belyakova 1995: 69). Kırmızı ve kan gibi sözcükler de Perun'un adı ile ilişkilendirilir. Hristiyan geleneğinin ortaya çıkmasıyla İlyas peygamberin Perun'un yerini aldığı anlatılır. İlyas Peygamber simgelerinde her zaman ateş kırmızısı bir fonla betimlenir.

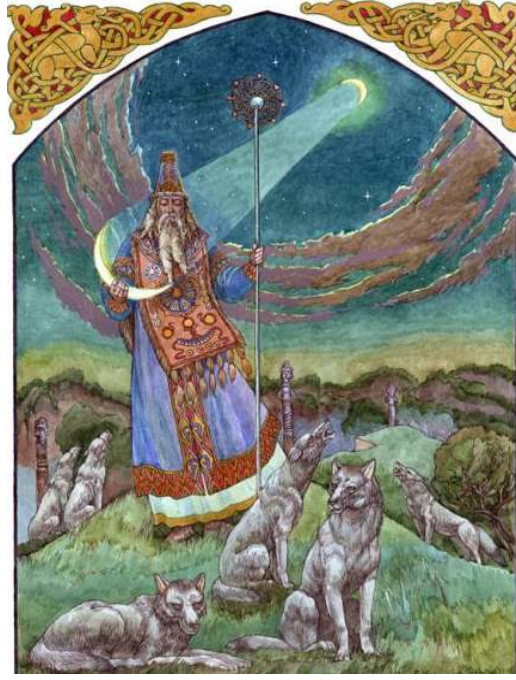
Araştırmacı M. Yeremenko'ya göre Perun, Svarog'un oğludur. Svarog'un oğlu Perun'un başlıca özellikleri ise şunlardır: Gökyüzü ateşi olarak gök gürültüsünün ve yıldırımın Tanrısıdır, askerlerin ve prenslerin koruyucusudur, hükmeden, kural koyucu, yasaların uygulanmasını sağlayan, gerektiğinde ceza veren Tanrıdır, doğrunun, gerçeğin koruyucusudur, erkeklik gücü veren Tanrıdır (Yeremenko 2011: 69). Elinde taşıdığı şimşek sembolüdür. Bu sembol şeytandırnağı olarak adlandırılır (Bıçkov 2000: 137).

Perun 'un silahları taş, ok ve gürz olarak kabul edilir. Perun yere taşlar ve oklar fırlattığında fırtına çıktığına inanılır. XX. yüzyılın ikinci yarısında bile açıklık alanda düşen yıldırımın, gökyüzünden yeryüzüne atılan taştan ok olduğuna inanılır. Herhangi bir uzun taş bulunduğu zaman yıldırım olduğu düşünülür. Günlerden Perşembe olduğu gibi hayvanlardan at, ağaçlardan ise meşe ağacı Perun ile ilişkilendirilir (Levkiyevskaya 2010: 38).

Perun'un tapınma yeri sekiz yapraklı çiçeğe benzer ve döndürülmüş bir kare üzerinde kareyi tekrar eder. Rusya'da Perun çiçeği eğrelti otu olarak adlandırılırken, halk masallarında yangın çiçeği olarak da tanımlanır. Perun çiçeği olarak kabul edilen eğrelti otu, Slavların oldukça eski zamanlardan beri kutladıkları İvan Kupala bayramının da önemli simgelerindedir. İvan Kupala gününün "en önemli bitkisi eğrelti otu çiçeğidir. Rus halkı yılda sadece bir kez olmak üzere İvan gecesinde bu çiçeğin açtığına ve çiçeği koparıp kendisi için sakladığına olağan üstü özelliklere sahip olunabileceğine inanırdı." (Dalkılıç 2015: 151-159).

Vladimir panteonunda yer alan bir diğer pagan tanrı Hors'tur. Doğu Slav topraklarında daha önceleri yer almayan Hors'a sadece Kiyev'de rastlanır. Hors, Perun ve Volos gibi tanrılara benzer şekilde genellikle savaş, verim, üretim benzeri sosyal konularla bağlantılı Tanrılardan farklı olarak tabiatla ilgili bir anlam ifade eder (Madlevskaya 2006: 118). Tanrı Hors, daha çok, şafakta yükselen güneşe tapanların olduğu Aryan halkları arasında bilinir. Birçok araştırmacıya göre Hors kelimesi Farsçadan geçmiştir. Farsça hurşit, horşet, hors, hvars güneş anlamına gelmektedir. Ayrıca hvars, Oset dilinde güzel, iyi anlamındadır. Hors adı Rusçadaki güzel anlamına gelen horoşo kelimesiyle ilişkilendirilebileceği gibi Yunan ve Slav dillerindeki daire, çember anlamına gelen sözcüklerle de bağdaştırılabilir. Grekçede hora ve horos dairesel hareket, horomi ise dairesel plan anlamındadır. Bulgar dilinde ise horo; el ele tutuşarak daire şeklinde oynanan bir tür horon anlamındadır (Belyakova 1995: 98). Polonyalı araştırmacı A.Geyşor'un *Slavların Mitolojisi (Mitologiya na Slavyanite)* adlı çalışmasında, etimolog olan A. Brükner'in Hors'un adının kökeninin nereden geldiği ile ilgili *İgor Destanı*'nda geçen bir olayla bağlantı kurduğuna dikkat çekilmektedir:

*Knyaz Vseslav insanları yargılar,
Knyazlar için şehirleri süsler,
Sonra geceleri kurt olup gezer,
Horozlar ötmeden –
Ta Kiyev'den
Tmutarakan surlarına kadar gider,
Kurt olup, yüce Hors'un yolunu keser*
(Anonim 2006: 97) (Figür 4).

Figür 4. V.Korolkov, Hors, Özel koleksiyon,k.a.

İgor Destanı'nda Hors yüce bir Tanrı olarak anlatılır. Eski çağlardan bu yana çiftçiler ve denizciler Hors'u, karanlığı aydınlatan, yol gösteren *gece güneşi* olarak kabul etmektedirler (Belyakova 1995: 98). Bunun yanı sıra Hors hiçbir zaman yalnız değildir, her zaman diğer Tanrılarla birlikte anılır. Örneğin, gün ışığı olmadan güneş olamaz. Bu yüzdendir ki, Hors ve Dajdbog her zaman yan yanadırlar. Hors'un uğurlu günü Dajdbog'da olduğu gibi pazardır ve sevdiği element saf altındır. Hors günü yazın 21-25 Haziran iken sonbaharda ise 21-23 Eylül'dür (Gavrilov ve Nagovitsin 2002: 95). Hors, yanında beyaz köpekler ya da kurtların ona eşlik ettiği, beyaz at üzerinde gökyüzünde doğudan batıya giden ve yaşlı bilge bir kişi olarak betimlenir (Pigulevskaya 2011: s.76). Vladimir panteonunda yer alan üçüncü tanrı olan Dajdbog (Dajbog), Doğu Slav mitolojisinde en önemli baş Tanrılardan biri olarak kabul edilir (Figür 5).

Figür 5. A.Klimentko, *Dajdbog*, İlk Slav Mitolojisi Müzesi, Tomsk, 2006, t.y.

Bu Tanrının adı *dojd* yani yağmur sözcüğünden türemiş gözükse de, bu görünüm yanıltıcı bir yapı taşımaktadır. Çünkü Dajdbog güneşin, canlı güçlerin, verimliliğin, sıcaklığın Tanrısıdır. Eski Slavlar alevi, gökyüzü ve yeryüzü olarak ikiye ayırırlar. Gökyüzü alev, güneş ve şimşekken, yeryüzü ateştir. Güneş, şimşek ve ateş hem kardeştir hem de gökle yerin oğullarıdır. Buna göre güneş alevi ise Dajdbog'dur Bu Tanrı, *Çar Tanrı* olarak adlandırılır ve ona altın ve gümüş adanır (Yeremenko 2011: 37). Dajdbog adının etimolojisi ilk bakışta Yeremenko'nun da belirttiği gibi çok basit görünebilir. M. Fasmer'e göre, bu isim Rusça *daj* «day» (ver) ve *bog* (mutluluk, bolluk) sözcüklerinden oluşur, yani Dajdbog bolluk veren demektir (Fasmer 1986: 482). L. Moşinski ise, Dajdbog'un Slavlarda bir selamlaşma şekli olduğunu ve yabancı misyonerler tarafından bir Tanrı ismi olarak yanlış anlaşıldığını iddia eder (Moşinski 1993: 173-174).

V.Y. Mansikka'ya göre, kelimenin birinci kısmı "ver" fiili, diğer yarısı ise doğrudan 'Tanrı' demektir (Mansikka 2005: 294-295). Bu nedenle Dajdbog bir 'deus dator', yani insanlara her türlü iyilik ve güzellik lütfeden bir yüce varlıktır. Mansikka'ya karşı olarak, E. Kagarov kelimenin birinci yarısında fiil olmadığını ileri sürer. L.S. Klein bu konuda fiilin imperatif şeklinin bir yüce Tanrının isminde yersiz olduğunu söyler (Klein 2004: 241-242).

V.P. Kaligin ve V. Blajek gibi araştırmacılar ise birbiriyle bağlantısı olmadığı halde Dajdbog ve eski İrlanda Tanrılarında Dagda arasında bağlantı bulunduğu fikrini ileri sürerler (Kaligin 2006: 66). Bu iki Tanrı hem isimleri, hem görevleri nedeniyle çok benzerler. *Dagda* ismi, eski keltçe *dago-dêvo* (iyi Tanrı) anlamına gelir. Fakat V.P. Kaligin, Dajdbog'un Hint-Avrupa köküne sahip olduğunu savunurken, Polonyalı araştırmacılar P. Novotna, V.Boçekve V. Blajek Keltlerden Slavlara geçmiş olduğunu savunurlar (Novotná P., Boçek V.ve Blajek V. 2009: 57).

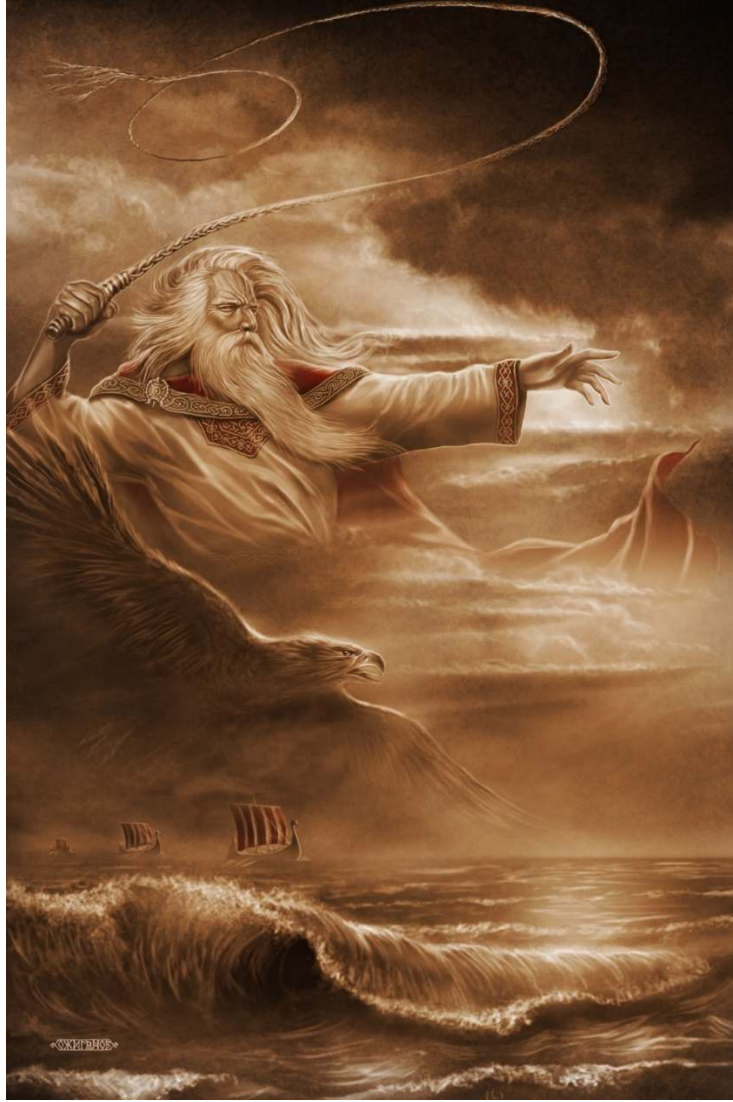
Rıbakov'a göre, Dajdbog kültürü İskitlerin *Kolaksay* kültürüne çok benzer. Kolaksay, İskit krallarının atası olan Targıtay'ın oğludur ve ismi Slavca *kolo* (güneş) ve Farsça *ksay* (kral) sözcüklerinden oluşur (Rıbakov 1994: 434). Böylece, Dajdbog iki esas görevi yapar: Doğada ışık, sıcaklık ve bolluk veren, toplumda ise knyaz ve kral hâkimiyetinin temsilcisidir. Rıbakov, doğu Slavlardaki güneş ve bolluk kültürüyle Dajdbog kültürünü, Herodot tarafından anlatılan İskit Tanrısı Goytosir (Apollon) ile bağdaştırır (Rıbakov 1987: 447). Dajdbog, Slavların koruyucusudur ve Rus topraklarının ilk yöneticisi olarak adlandırılır (Yeremenko 2011: 38). Dajdbog'un günü Pazar, rengi altın, taşı yakuttur, aslanın ise kutsal hayvanı olduğu kabul edilir. Dajdbog, cömert ve bolluk dağıtan Tanrı anlamını taşır. Nitekim geçimlerini çiftçilik yoluyla temin eden Slavlar için hayat bahşeden ışığın ve güneş sıcaklığının oldukça önemi vardır (Dualı 2013: 61). Dajdbog karanlığa karşı çıkar. O yeryüzünde parlayan ışığı temsil eder. Gökyüzünün bulutlu, sisli, yağmurlu olduğu günlerde bile gözükür. Dajdbog parladığında, ruhun daha da neşelendiği, hayatın daha da güzelleştiği inancı yaygındır. (Yeremenko 2011: 38-40). P.Buturlin Dajdbog'u şöyle şiirselleştirir:

*Nehir kıyısındaki kamışların solgun yeşilinin arasında
 Temiz bir zambak gibi, Dnepr'in kızı bembeyaz çıktı ortaya,
 Ve genç Dajdbog, yanıp tutuşarak aşkla,
 Boş gökyüzünden kopup geldi çılgınca genç kızın yanına.
 Bir ışık demeti yakıcı okşayışıyla kaydı
 Güzel bedeninin üzerinde ve tatlı bir güçsüzlükle,
 Büyücünün kucakladığını sezerek genç kız
 Aşktan korksa da, sevinmişti gelişine!
 Ama birden daha da güzelleşti etrafındaki doğa!
 Işık daha bir parladı ve tutkuyla doldu hava...
 Bulutsuz gök kubbeden inen kızıl saçlı Tanrı
 Sessiz suların kızına doğru coşkuyla atıldı,
 Ve nihayet, kucaklayarak ilk kez öptü
 Çocuklarının anasını, Rus halkının anasını
 (Gruşko, E. ve Medvedev, Yu. 2006: 158).*

Stribog, Vladimir panteonunda yer alan bir diğer tanrıdır. Hint-Avrupa kültürü araştırmacısı T.V. Gamkrelidze'ye göre, etimolojik olarak Stribog adı Hint Avrupa kökenli bir kelime olan *dievas-pater gökyüzü babasıyla* aynı anlama gelir. Zamanla kelimenin bir kısmı değişikliğe uğrar. Slavların İran dil kabileleriyle sıkı ilişkileri sonucunda *dievas* sözcüğünün yerini Farsçadaki *baga* (Slavca- bog) alır. Hint-Avrupa kökenli *pater* sözcüğü Slavların *striy* sözcüğüne dönüşür (Gamkrelidze ve İvanov 1984: 791). Rus dilbilimci O. Trubaçov ise arkaik Stribog kelimesinde, Hint-Avrupa ya da İran'a özgü bir şeyler aramayı asılsız girişimler olarak değerlendirir. Ona göre temelde eski Slavca *dağıtmak genişletmek* anlamına gelen *sterti* sözcüğü vardır ve Stribog adı altında doğanın, özellikle rüzgârın gücü, anlaşılmaktadır (Trubaçov 2003:197).

İgor Destanı'nda rüzgârların *Stribog torunları* olarak anılması Stribog'un göksel karakterini yansıtır. Bu durumda Stribog'un diğer doğa güçlerinden iki basamak üstte olduğu, yani onun 'rüzgârların dedesi' olduğu sonucu çıkartılabilir (Rıbakov 1987: 446-447). *İgor Destanı*'nda rüzgâr Tanrısı Stribog'dan şöyle söz edilir:

*Tüm rüzgârlar, Stribog'un torunları
 Oklarla denizden
 İgor'un cesur alayına saldırıyor.
 (Anonim 2006: 51)*

Figür 6. İ. Ojiganov, Stribog, Özel Koleksiyon, 2013, t.y.

Araştırmacı N.M. Galkovskiy'e göre Stribog, kötü hava ve soğuk rüzgâr Tanrısıdır. (Galkovskiy 2000: 47) (Resim 6). Putperest Slav panteonunda ise Stribog'un rolüne dair net bir bilgi yoktur. *İgor Destanı*'nda Stribog, atmosfer olaylarıyla bağlantılı olarak anılır. Buna göre Stribog rüzgârların efendisidir. Kimi araştırmacılara göre ise Stribog, sadece rüzgârın değil fırtına, kasırga gibi kötü güçlerin, hatta savaşın Tanrısıdır (Madlevskaya 2006: 119). Yeremenko ise Stribog'un, en eski Tanrılardan biri, olduğunu ileri sürer ve *Baba Tanrı*, tüm rüzgârların dedesi olarak adlandırır. Ona göre Stribog göksel bir Tanrıdır, havanın ve rüzgârların Tanrısıdır ve Stribog'un insana burnundan rüzgâr üfleyerek hayat verdiğine inanılır (Yeremenko 2011: 23). P.Buturlin, Stribog şiirinde bu Tanrıyı şöyle anlatmaktadır:

*Derya –denizin tam ortasında simsiyah bir kaya;
 Stribog, buranın hükümdarı, haberci torunlarıyla
 Fırtınalar, seller ve sis peçelerinin ardından
 Yağmur gönderiyor susayan çayırlara;
 O, adeta devasa Perun'un gürleyen gülüşünü tekrarlar durur.
 Kocasına ağıt yakan kadın sesinden daha zayıftır gençlerin sesi;
 Ormanın derinliklerini titretir yaşlının kükremesi,
 Gençlerin türküleri, ozanın türküsünden daha incedir...
 Gök rengi düzlüğün ortasındaki kayanın üzerinde
 Yaşlı adam uzanır, keskin bakışlarıyla uzaklara dalıp gider
 Kahırla; Kader mühür basmıştır sert dudaklara...
 Bir nefesi yeter, adeta bozkırda, sorguç otunun
 Yaz uçuşu gibi havalanır gider meşe ormanları.
 (Gruško, E. ve Medvedev, Yu. 2006: 594).*

Vladimir panteonunda yer alan bir diğer tanrı olan Simargl, gizem dolu adı ile değişik düşünceler çağrıştırmaktadır. Knyaz Vladimir panteonunda yer alan Tanrı Semargl ya da Simargl, XIV. yüzyılda kaleme alınmış olan *İsa Severin Sözü (Slovo Hristolyubtsa)* adlı eserde *Sim* ve *Rgel* olarak iki isim şeklinde karşımıza çıkar (Famintsin 1995: 40). Polonyalı araştırmacı Brückner bu eserden yola çıkarak Simargl'ı iki ayrı Tanrı olarak ele alır. Sim, Rus dilinde aynı kökenden gelen *semya-semeystvo* (aile) olarak kabul edilir. Brückner ikinci kelime olan Rgel'i, *Rgelsko* kelimesiyle açıklar ve bunun da kökeni eski Lehçede ekin, tohum anlamına gelen *rez, ri'*dir. Araştırmacıya göre sözü edilen Tanrı ekinin, tohumun ve bereketin koruyucusu olabilir (Gejšor 1986: 160-161). Çevirmen ve araştırmacı Pisani, Knyaz Vladimir panteonunda yer alan Tanrılarla ilgili yaptığı çalışmada Sim'in çiftçilerin yardımcısı ve evcil hayvanların koruyucusu, Rgel'in ise tarlaların koruyucusu olduğunu belirtir. Böylece, çiftçilikte önemli olan *insan, hayvan, tarla ve tohum* dörtlemesi bir aile oluşturur (Gejšor 1986: 161).

Araştırmacı Trever'in belirttiğine göre, Ortaçağ sanatında özellikle İran ve Kafkaslarda kanatlı, köpek başlı Senmurg-Simurg adlı varlık bitkilerin koruyucusu olarak karşımıza çıkar. Slav mitolojisinde ise eski şeytani bir varlık olan dev ile ilişkilendirilir. Bu dev, kuş görünümünde felaket getiren bir varlıktır. *Igor Destanı*'nda bu varlığın bir ağacın tepesinde oturduğundan ve Rus savaşçılara yenilgi getirdiğinden söz edilir (Madlevskaya 2006: 120). Yarı kuş yarı köpek olan bu varlığı Simargl ile karşılaştırabiliriz. Rıbakov'a göre Simurg, Hayat Ağacını korur, çünkü bu ağaçta tüm bitkilerin tohumları bulunur. Bu da Simargl'ın daha önce de belirttiğimiz gibi bitki köklerinin, tohumların ve ekinin Tanrısı olduğu düşüncesini destekler. Simargl, aynı zamanda kötülükleri yok eden bir figür olarak da değerlendirilir. Araştırmacının düşüncesine göre, resimlerde Simargl kanatlı *köpek* ya da *grifon* olarak betimlenir (Rıbakov 1994: 435) (Figür 7).

Figür 7. V. Smolenskaya, *Simargl*, İlk Slav Mitolojisi Müzesi, Tomsk, 2009, a.a.l.

Ortaçağ'da Simargl, *Pereplut* adını alır ve bitki köklerinin koruyucusudur. Pereplut'un mitolojik varlıklar arasında adı fazla geçmez. Ortaçağ Rus folklorunda Farsçada *kanatlı köpek* (kuş-köpek) anlamına gelen *Paskudj* olarak adlandırılır. Rıbakov'a göre bu zoomorfik figür sadece kent kültüründe kullanılır (Rıbakov 1994: 435). Kronikleri incelediğimizde *Yannis Khrysostomos'un Paskalya Bayramı Hutbesi (Oglasitelnoe slovo na Pashu svetitelya Ioanna Zlatousta)* adlı yapıtta Pereplut'tan söz edildiğini görürüz: "...Boynuzlardan içki içerek dönmekteler" (Rıbakov 1986: 162). Pereplut için düzenlenen dini törende içki içerek, dans ederek döndükleri anlatılır. Simargl-Pereplut kültü denizkızları, hava perileri ve onların bayramıyla ilişkilendirilir. Denizkızlarıyla (*rusalka*) dağ perileri (*vila*), güzel ve kanatlı genç kızlar olarak betimlenir. Bu varlıklar, ekinlerin büyüyüp geliştiği tarlaları yağmur ve sabah düşen çığ ile besleyerek nemli topraklarda verimin artmasını sağlarlar. Rusya'da XII.- XIII. yüzyıllarda Simargl-Pereplut betimi yaygın olarak kullanılır. Hatta Rus zanaatkarlarının gümüşten yaptıkları kadın süs eşyalarının üzerinde bu varlığın figürü yer alır.

Tanrıça Makoş Knyaz Vladimir'in panteonunda, bolluk Tanrıçası olarak son sırada yer alır. Rıbakov'un *Eski Slavlarda Putperestlik* adlı çalışmasında Makoş adının *ma-mat* (anne), *koş-koşelyok*, *korzina* (sepet) gibi iki anlamlı parçanın birleşmesiyle oluştuğu belirtilir. Makoş iyi hasadın ve tıka basa dolu sepetlerin anasıdır (Resim 8). Emeğin ve ürünün yanı

sıra verimliliği, bolluğu, nimetleri elinde bulunduran Tanrıçadır. Hasadı yapılan ürün, her yıl insanların kaderini belirler. (Rıbakov 1994: 385). Bu nedenle Makoş'a *kader Tanrıçası* gözüyle de bakılır.

Figür 8. V. Korolkov, *Makoş*, İlk Slav Mitolojisi Müzesi, Tomsk, 1995, k.a.

Slav mitolojisi kaynaklarında bu Tanrıçaya dair birçok farklı nitelendirme ile karşılaşılır. Polonyalı araştırmacı A. Geysor ise *Slavların Mitolojisi* adlı çalışmasında, Makoş adının etimolojik olarak Hint kökenli ve verimlilik, zenginlik anlamındaki *makha* kelimesinden geldiğini belirtir. Bu da Tanrıçanın Hint mitolojisi ile bağlantılı olduğunu gösterir. Yine Geysor, diğer bir etimolojik araştırmaya göre Tanrıça Makoş'un adının Slav kökenli ıslak, nemli anlamına gelen *mok*, *mokrya*, *mokır* gibi sözcüklerle ilişkilendirilebileceğini de vurgular. Birçok araştırmacıya göre Makoş toprakla da ilişkilidir. Eski Slav dilinde *mat sıraya zemlya* yani *nemli toprak ana* ifadesi kullanılır. Bu kült Rus halk kültürü ile derinden bağlantılıdır. Doğu Slavlarda *Mokşani*, *Mokşa*, *Mokuşov* gibi yerel adlar bulunur. Batı Slavlarda, özellikle Çeklerde *Mokuşin* olarak karşımıza çıkmasına rağmen, bu konudaki bilgiler yetersizdir (Rıbakov 1986: 172-173).

Tanrıça elinde bereketi ifade eden bir boynuz tutar. Klasik mitolojilerde, hem bolluğun korunması hem de insanoğlunun yazgısı üzerinde etkili olma gibi özellikleri bir arada taşıyan Tanrıçalar eski Yunan'da Tihe'nin, Roma mitolojisinde Fortuna'nın imgelerinde ifade bulur. Her ikisinin de tasvirlerinde bereket boynuzu bir sembol olarak görülür. Slavların Makoş'u da böyle bir simgeselliğe sahiptir (Rıbakov 1994: 386). Bereket boynuzu, soyut bir kavram olan kaderle somut bir kavram olan bolluğu birbirine bağlar, ev işlerinin idaresini himaye eder, koyunların yünlerini kırkar, iplik eğirir, savsak ve ihmalci

insanları ise cezalandırır. Makoş'un, aynı zamanda evliliği ve aile mutluluğunu gözetip koruduğuna da inanılır (Yeremenko 2011: 79).

Figür 9. İ. Ojiganov, *Makoş, Dolya ve Nedolya*, Özel Koleksiyon, 2011, ty.

Makoş, büyük ve iri kafalı, uzun kollara sahip, geceleri izbede ip eğiren bir kadın olarak kendini gösterir. Halk arasında Makoş'un yol arkadaşları ve yardımcıları olduğuna da inanılır. Bu yol arkadaşları genel olarak Doley ve Nedoley olarak kabul edilse de kimi kaynaklarda rojanitsalar ve Sudenitsalar da geçer. (Figür 9). Halk inancı, ip eğirmek için kullanılan didilmiş kendir ve kenevir ipini ortalığa bırakmayı yasaklar. Hatta bu gibi durumlarda şöyle bir tabir kullanılır: “*Yoksa Makoş eğirecek ipini*” (Rıbakov 1994: 387). Diğer yandan Makoş, yeryüzünde genç bir kadın görünümünde dolaşır ve kim nasıl yaşıyor, gelenekleri yerine getirmeye özen gösteriyor mu, yasaklara uyuyor mu gibi konulara dikkat eder. Bu kadın suretindeki hayalet, izin almaksızın eve gelir ve ev sahibesi tarafından ortada bırakılmış olan ipi duasız eğirir. Bundan dolayı, Rus köylerinde geceleyin izbede işi bitmemiş ip bırakmak yasaktır, yoksa Makoş gelir ve ipi eğirir diye bir korku vardır. Bu durumda çıkırıklarını keten bir bez parçasıyla örterler ya da yanlarında götürürler. Makoş için kutsal gün cumadır. Bu kutsal günde kadınlar, koruyucularını yani Makoş'u kırmamak için ip eğirmez ve temizlik yapmazlar.

Eski Slav mitolojisinde tek kadın Tanrı olan Makoş, Levkiyevskaya'ya göre, aile mutluluğunun, çocuk doğumunun ve her türlü tipik kadın işlerinin koruyucusudur (Levkievskaya 2010: 45). Eski Rus kültüründe aile halkının tüm kıyafetlerini kadınların diker, bu uzun kış geceleri boyunca kadınların uğraştığı en önemli ancak oldukça zor bir

iştir. Bu nedenle kadınlar, Makoş'a onlara yardım etmesi için yalvarırlar (Levkiyevskaya 2010: 46). Makoş daha geç dönemlerde bir Tanrıça olarak değil de, kumaş ve dikiş gibi kadın işleriyle ilgili şeytani bir varlık olarak kabul edilmiştir. Çağdaş Rus dilinde Makoş sözcüğü, kötü güçleri simgeler. Bu varlığın, eğer bir kadın dua etmeden işini bırakırsa bıraktığı örgüyü almak için eve gireceğine inanılır (Levkiyevskaya 2010: 47) XX. yüzyıla kadar Rusya'nın birçok bölgesinde dua etmeden iş bırakma yasağı geçerliliğini korumuştur. Hristiyanlığın kabul edilmesinden sonra, katı yasak ve cezalara rağmen, uzun bir zaman bu inançlar devam eder (Levkiyevskaya 2010: 46). Adını koruyarak günümüze ulaşan Makoş ise, sadece Sibirya bölgesindeki Doğu Ruslar arasında yaşatılmaktadır.

Sonuç olarak paganizmin hâkim olduğu Kiev dönemi Rus kültüründe bu inanç sisteminin toplumsal, siyasi ve ekonomik etkilerinin olduğu, toplumun dünya görüşünde önemli yansımalar taşıdığını söyleyebiliriz. Nitekim çalışmamızın başında da belirttiğimiz üzere Knyaz Vladimir'in söz konusu tanrılardan oluşan panteonu kurmasının asıl nedeni siyasi egemenliğini koruyup güçlendirmektir. Bu doğrultuda dini inanışlar ve siyasi yapının ayrılmaz bir ilişkisini olduğunu söyleyebileceğimiz gibi siyasi amaçlar uğruna da olsa yaratılan ve korunan dini inançların halk kültüründe önemli bir yer tuttuğunu, söz konusu halkın kültürel ve dini değerlerini yarattığını ileri sürmek de yerinde bir yaklaşım olacaktır. Nitekim yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere Vladimir panteonunda yer alan Makoş, Hors, Dojdbog, Stribog, Smargl, Perun gibi tanrılar söz konusu dönemde Rusların yaşam biçimleri, inançları ve kültürlerinin birer yansıması olarak karşımıza çıkmakta, yüce tanrı düşüncesini, bereketi, doğa güçlerini, iyiliği, yol gösteren ışığı, bolluğu simgelemektedir. Toplumun ekonomik, dini, sosyal, kültürel yaşamını bu tanrılar iradeleri belirlediği ölçüde, söz konusu tanrılar toplumsal yaşamın olduğu kadar siyasi yaşamın da ayrılmaz birer parçasını oluştururlar. Nitekim Vladimir'in başlangıçta siyasi iktidarını güçlendirmek adına kurduğu panteonu 988 yılında Hristiyanlığın kabul edilmesinden sonra yıktığı ancak yıllarca halkın kültürel, dini değerlerini yaratan putperest öğelerin halk arasında uzun yıllar varlığını sürdürdüğü Rus kültür tarihçileri tarafından kabul edilen bir gerçekliktir.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2006. *Slovo o polku Ígoreve*, çev. A.Yu.Çernova, ed.A.V.Dıbo, Sankt Peterburg: Vita Nova.
- Belyakova, G.S. 1995 *Slavyanskaya mifologiya*, Moskva: Prosveşenie.
- Bıçkov, A.A.2000. *Ensiklopediya yazıçeskih bogov mifi drevnih Slavyan*, Moskva: Veçe.
- Dalkılıç, L.Ç. 2015. "Rus Halk Kùltüründe İvan Kupala Kutlamaları", *Folklor Edebiyat Dergisi*, 21 (81): 151-159.
- Demirel, Serkan.2014. "Hitit İdari Sistemi İçerisinde Tapınakların Konumu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40:1-8.
- Dualı, Ş. M.2013. "Paganizmden Hristiyanlığa Rusların Din Değıştirme Nedenleri", *G.O. Ü İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, 1 (1): 59-74.
- Famintsin, A.S.1995. *Bojestva drevnih Slavyan*, Sankt Peterburg: Aleteriya.
- Fasmer, M. 1986. *Etimolojiçeski slovar Russkogo yazıka*, C.1(A-D), Moskva: Progress.
- Fasmer, M. 1986a. *Etimolojiçeski slovar Russkogo yazıka*, C.2 (E-Muj), Moskva: Progress.
- Galkovskiy N. M. 2000. *Borba hristianstva s ostatkami yazıçestva v Drevney Rusi*, Moskva: İndrik.
- Gamkrelidze, T. V., İvanov. V.V. 1984. *İndoevropskiy yazık i İndoevropeytsı*, C.2, Tiflis: TDU,
- Gavrilov, D. A., Nagovitsın, A.E. 2002. *Bogi Slavyan yazıçestvo traditsiya*, Moskva: Refl- Buk.
- Geyşor, A. 1986. *Mitologiya na Slavyanite*, Sofiya: Bılgarski Hudojnik.
- Gruşko, E. Medvedev, Yu . 2006. *Ruskiye legendı i predaniya*, Moskva: Eksmo.
- İnanır, E. 2013. *Rusların Gözüyle İstanbul*, İstanbul: Kitabevi.
- Kaligin V. P. 2006. *Etimolojiçeskiy slovar keltskih terminov*, Moskva: Nauka.
- Klein L.S.2004. *Voskreşenie Peruna. K rekonstruksii vostoçnoslavyanskogo yazıçestva*, Sankt Peterburg: Evraziya.
- Levkievskaya, E.E.2010. *Mifiy i legendiy vostoçnyy Slavyan*, Moskva:Detskaya Literatura.

- Madlevskaya, E. 2006. *Russkaya mifologiya entsiklopediya*, Moskva: Eksmo, Sankt Peterburg: Midgart.
- Mansikka, V. 2005. *Religiya vostočnih Slavyan*. Moskva: A. M. Gorki.
- Moşinski Leszek, 1993. "Prasłowiański panteon w słowniku etymologicznym i Lexiconie Franciszka Miklosicha", *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 31: 163—174.
- Nestor, 1950. *Povest vremennih let*, çev. D.C.Lihaçov – B.A. Romanov, Moskva-Leningrad: Akademiya Nauk.
- Nestor, 2014. *Povest vremennih let*, yay. haz. A.G. Kuzmin, V.V.Fomin, Moskva: Institut russkoy tsivilizatsii.
- Novotná P., Boček V., Blajek V.2009. *Linguistica Brunensia*, 57/1-2.
- Pigulevskaya, I. 2011. *Istoriya, mifi i bogi drevnih Slavyan*, Moskva: Tsentrpoligraf.
- Ribakov, B.A. 1994. *Yaziçestvo drevnih Slavyan*, Moskva: Nauka.
- Ribakov, B.A.1987. *Yaziçestvo drevnih Rusi*, Moskva: Nauka.
- Stoynev, A. 2006. *Bilgarska mitologiya*, Sofiya: Zahariy Stoyanov.
- Trubaçov O. N.2003. *Etnogenez i kultura drevneyşih slavyan*, Moskva: Nauka .
- Uzelli, G. 2016. *Slav Mitolojisi İnanışlar ve Söylenceler*, İstanbul: YKY Yayınları.
- Yablokov, İ.N. 2000. *Religiovedeniye*, Moskva: Gardariki.
- Yeremenko, M.V.2011. *Tayni Slavyanskih bogov*, Moskva: AST-Poligrafizdat.